

en repetitionskurs om de folkliga målarna i de olika regionerna, helt baserad på befintlig litteratur. Hon bygger på tidigare fotodokumentation och är frikostig med bildbelägg (315 st.) och de 33 bilderna i färgbildsavsnittet är även återgivna i svartvitt, en onödig dubblering som dock visar hur mycket mer färgbilderna ger än de svartvita.

Författaren har i huvudsak nöjt sig med att bygga på tidigare översiktsarbeten rörande bonads- och väggmålningar och inte på specialstudier av enskilda målare och motiv, trots att de ofta är av betydelse även för musikmotiven. Jag saknar t.ex. mina egna arbeten *Bonadsmålningar av Nils Lundbergh* (1994) liksom *Sven Erlandssons bonadsmålningar i Håcksviks klockaregård* (2002), men även studier av enskilda motiv som "Gammelpigorna på glasberget" (*Norveg* 1978), "Jefta och hans dotter" (*Saga och Sed* 2002, *Arv* 2003). Förlagan till dalmålningens motiv "Den breda och smala vägen" har behandlats i *Kulturens årsbok* 1988 och 1989. Hälsingemålaren Gustav Reuters bilder av "Den rasande Roland" behandlades av Maj Nodermann i *Flicka i blått. Vänbok till Birgit Rausing* (2004).

Liknelsen om "Den förlorade sonen" i det sydsvenska bonadsmålneriet framlades vid det senaste bonadssymposiet i Jönköping som ett exempel på narrativt måleri. Men Barth Magnus har å andra sidan betydligt mera närgående behandlat dansscenen på detta motiv. En bonadsmålare som ofta återger dansmotiv är Anders Eriksson i Ås. Det hade varit intressant om författaren diskuterat den vita duk som de dansande kavaljererna håller i handen på många av hans motiv. Men allt kan inte begäras av den som så oförväget gett sig i kast med ett så omfattande material som Ingebjørg Barth Magnus. Säkert kommer hennes arbete att inspirera till andra genomgångar, t.ex. av dräktskicket på bonads- och väggmålningarna.

Nils-Arvid Bringéus, Lund

Charlotta Hanner Nordstrand: *Göteborgs Museums 1800-tal: Fem decennier av kunskap och utveckling*. Göteborgs stadsmuseum, Göteborg 2008. 105 s., ill. English summary. ISBN 978-91-85488-91-9.

Det har inte skrivits många museihistoriker i vårt land, så Charlotta Hanner Nordstrands beskrivning av Göteborgs Museums inledande decennier är välkommet av bara den anledningen. Våldigt litet har också skrivits om vad

som verkligen försiggick på svenska museer under deras pionjärdecennier vid andra halvan av 1800-talet. Hanner Nordstrands korta bok lämnar ett bidrag, även om man vid en genomläsning skulle önskat få mer berättat om institutionens tidiga utställningsverksamhet. Göteborgs Museum är ett udda men ändå tidstypiskt exempel på hur landets tidigaste museer kunde gestalta sig. Grundat 1861 tillhör institutionen nationalmuseiepoken, som kännetecknades av en historieförmedling där det periodindelade och evolutionära perspektivet dominerade bilden av det förhistoriska. Tidens koloniala och rasistiska uppfattningar brukar vanligen också präglade den tidens museiutställningar. Till skillnad mot Statens historiska museum i Stockholm var emellertid Göteborgs Museums (för-)historiska avdelning nedtonad till förmån för andra mer nyskapande inslag. Författarens egen beskrivning från skriftens inledning är talande: "Museet skapades med målet att vara ett universellt museum där olika delar av mänsklig bildning och varuproduktion skulle förevisas under ett och samma tak."

Under några decennier fungerade museet som ett "allaktivitetshus" där offentligt bibliotek, försäljning av industriföremål och pedagogiska hjälpmedel för folkskolorna samsades med konst- och slöjds-kolor för unga män och kvinnor i kombination med naturhistorisk avdelning, konstsamling och traditionella föremålsbaserade kulturhistoriska utställningsavdelningar, där inte minst myntkabinettet huserade. Det sistnämnda byggdes upp under intendenten Magnus Lagerberg till att bli Sveriges näst största, en sevärdhet i tiden, men nu sedan länge nedmonterad och undanstoppad i bankfack. Om bakgrund och idéer kring den naturhistoriska avdelningens tillkomst och fortsättning i dess nya byggnad, invigd 1923, finns för övrigt en nyligen framlagd avhandling att tillgå, museologen Eric Hedqvists bok *Varats och utvecklingens kedja* (2009). Hanner Nordstrand tycks ha varit ovetande om Hedqvists arbete, hänvisning saknas i hennes skrift.

Uppenbart är att Göteborgs Museum grundades i en särpräglad miljö, av specifika intresser. Hanner Nordstrand gör en poäng av att museet generellt sett hade tillkommit i kölvattnet efter den första världsutställningen i London 1851. Masspubliken (också det en nyhet) hade i det sammanhanget för första gången mötts av ett försök att skildra världen, nationer och kolonier, folk och näringar med utgångspunkt i det materiella och kommersiella. Föremålen hade placerats i centrum för iscensatt kultur och snille, i denna "nationernas fredliga tävlan". Följdverkningarna på kommande muse-

ers, expositioners och akademiska discipliners sätt att tolka "kultur" kan inte överskattas. Tiden präglades generellt av sekularisering, modernisering, industrialisering, folkbildningsideal och politisk omvälvning. Som fanbärare för allt detta står tidens nya borgarklass i fokus. Göteborgs Museums grundare tillhörde stadens akademiska och/eller näringsinriktade elit, där tidningsmannen Sven Adolf Hedlund utmärker sig som den enskilt viktigaste drivkraften, enligt författaren. Som redaktör för *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* var Hedlund talesman för den nya tidens sociala och bildningsinriktade engagemang. Moderniseringen inom lantbruket engagerade likaså – Hedlund företrädde Lantmannpartiet från 1866 års representationsriksdag.

Göteborgs Museum hade sitt organisatoriska centrum i stadens intellektuella akademi, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället. Styrelsen kom även att innefatta representanter från Göteborgs Handels-, Fabriks-, Hantverks-, Slöjd- och konstföreningar. Den breda näringslivsrepresentationen kvarstod fram till 1890. Därefter gjordes museet om till en mer "traditionell" museiinstitution med natur-, konst- och kulturhistoriska avdelningar. Industri- och lantbruksutställningarna lades ned redan i början av 1880-talet, enligt författaren en följd av att intendenterna strävade mot att försöka anpassa museets verksamhet i riktning mot ett mer traditionellt historiskt museum.

Grundandet av ett pluralistiskt museum, där visning och försäljning (!) av samtida industrialster paras med naturhistoriska, zoologiska och kulturhistoriska avdelningar jämte bibliotek och kursverksamhet, kan antingen beskrivas som "banbrytande" eller som kännetecknande för en tid då offentliga museer ännu inte hade delats in i specifika genrer. Uppenbart är att det samtida engelska museikonceptet, som förenade pedagogisk mission med integrering av samtida riktningar i konst och industri, hade inspirerat inför grundandet av Göteborgs Museum. Att Göteborgs Museums tidiga verksamhet därmed låg i linje med vår tids museala satsningar för samtidsdokumentation och ABM-verksamhet (Arkiv, Bibliotek och Museum i samarbete) är spännande och tankeväckande. Som historieskildrare, med facit i hand, finns emellertid en uppenbar risk att falla i den anakronistiska fällan, att skildra Göteborgs Museums pionjärår som "framsynta". Hanner Nordstrand lyckas förhållandevis bra med att hålla sin skildring fri från sådana anspelningar, även om jag personligen skulle ha velat se mer av resonemang kring hur samtidens fornforskare och museiintressenter egentligen uppfattade Göteborgs Mu-

seum. *Var* museet en avvikande institution i inhemskt och kontinentalt sammanhang, eller är det kanske så att vi efterkommande betraktare upplever det så?

Hanner Nordstrands skrift om Göteborgs Museum är i hög grad präglad av det källmaterial hon har arbetat med. I förordet får läsaren veta att skriften i mycket är ett resultat av sparad arkivmaterial från hennes föregående avhandlingsarbete om Göteborgs konstliv. Arkivmaterial i form av verksamhetsberättelser och styrelseprotokoll lyser igenom textens avsnitt, tyvärr serveras läsaren stundtals alltför detaljerade och omotivade faktauppräknningar. Texten hade mått bra av en redigering och uppstramning, som läsare får man en känsla av att författaren stundtals har haft problem med att skilja sak från bisak. Man studsar t.ex. inför uppgiften att det till "vänster om konstgalleriet ordnades ett rum för biblioteket och för de frenologiska bysterna", då tematiken kring frenologin (rasbiologiskt baserad kranimätning) inte alls kommenteras på något annat ställe i skriften. Däremot ägnas ett helt delkapitel åt frågan om "museets logotyp" eller vapensköld, som avrundning på kapitlet om Samlingsområden, organisation och föreläsningverksamhet.

Vidare förekommer ofta uppgifter om ekonomi, inköpssummor för museets olika avdelningar osv., vilka givetvis kan vara av intresse men blir svårbedömda när det saknas jämförelser med andra samtida museers budgetar eller intendenternas årslöner. På något ställe förvirrar faktauppgifterna dessutom mer än de upplyser. Vi får som exempel veta att museet 1878 köpte Johan F.H. Oldenburgs stora myntsamling för köpesumman 63 000 kr. Det tog museet sex år att betala av den. Men på efterföljande sida berättas det att värdet av Myntkabinettets samlingar år 1905 beräknades till 20 548 kr! Hade samlingens värde devalverats?

En påfallande svaghet med Hanner Nordstrands skrift är att läsaren inte får någon klar bild av hur museet tedde sig för en besökare under 1860- och 70-talen. Hur såg utställningarna ut i konkret mening? Vilka pedagogiska grepp tillämpade utställningsmakarna? Hur stort inflytande hade intendenterna över sina respektive avdelningar, var de ensamma herrar över utställningarnas utformning? Med tanke på att författaren vid upprepade tillfällen uppger att Göteborgs Museum tillkom som ett led i borgerskapets vilja att skapa ett centrum för utbildning och kunskap för allmänheten, skulle man som läsare vilja att ovanstående frågor hade behandlats. En miss i framställningen är också att inte kommentera förhållandet att samlingar och utställningar vid denna

tid vanligen var identiska företeelser. Hade museet fristående arkiv, eller visade man (som brukligt) allt i utställningsavdelningarna?

Hanner Nordstrand anser att musiesamlingarna är kärnan i den museala verksamheten och ägnar följdriktigt ett kapitel åt Samlingarna – varifrån kom de och vad berättar de? Här framgår att de flesta av museets föremål hade kommit till museet som gåvor, intendenten G.H. Brusewitz samlade dock sommartid själv arkeologiska föremål, kyrkliga artefakter och allmogeföremål. Brusewitz skapade 1891 (30 år efter museets grundande) en handskrivna föremålskatalog över de historiska, konstindustriella och etnografiska avdelningarna. Föremålskatalogen angav föremålets proveniens, året då det hade förvärvats samt ev. biografiska uppgifter kring objektet. Som läsare får vi dock inte veta huruvida forskare eller allmänhet hade tillgång till denna liggare; fanns det alls beskrivande texter någonstans i ev. arkiv eller i utställningarna? Och vidare undrar man vad besökarna fick ut av att exponeras för föremålen – *vem* hade glädje av föremålen och på vilket sätt? Förmedlade museet ”kunskap” – och om så, på vilket sätt? Författaren berättar att en ”omfattande kategori föremål hade personhistorisk anknytning”, exemplifierat (även i bild) med Fredrika Bremers skrivbord samt kung Karl XV:s målarbord med stol osv. Som läsare skulle man dock gärna ha sett ett resonemang kring vilken betydelse och roll i museet denna kategori av föremål hade. Särskilt upplyst blir man inte av att Hanner Nordstrand påpekar: ”För att förstå dessa föremål är kunskapen om ägaren och ägarens relation till museet och persongalleri avgörande.” Dessa föremål är uppenbarligen samlade som en form av relikter; artefakterna som sådana hade antagligen föga antikvariskt eller ekonomiskt värde i samtiden. De hade musealiserats i kraft av att ha tillhört en bemärkt individ – men vari består föremålets laddning, deras föreskrivet allmänna värde? Författaren gör inget försök till tolkning.

Den brist på analys som präglar Hanner Nordstrands skrift kunde ha räddats av ett avslutande resonemang, där de många trådarna hade kunnat knytas samman och kommenteras. Nu omfattar emellertid kapitel 7, Slutord, endast *en* sida, bestående av några tillsynes hastigt hopskrivna slutsatser. Det är på tok för kort och summariskt, dessutom anges här sakförhållanden som inte har kommenterats tidigare i texten, t.ex. att Fredrika Bremer uppenbarligen hade brevväxlat med S.A. Hedlund i sakfrågor som rörde museet. Vad som hade diskuterats får vi emellertid inte veta. Hanner Nordstrand avslutar med

att beklaga att Göteborgs Museum tappade sin position som ”den motor i samhällsbygget den en gång var”, när det mot senare delen av seklet omvandlades till ett mer traditionellt kulturhistoriskt museum. Det hade varit spännande att få en tydligare bild av denna dynamiska verksamhet under några decennier i Göteborgs kulturliv.

Som framgått anser jag att Charlotta Hanner Nordstrands skrift har brister, men samtidigt vill jag påpeka att jag till professionen är museolog och därför antagligen överkänslig mot vaga resonemang om museisamlingars betydelser osv. Skriften om Göteborgs Museums 1800-tal är, som jag skrev inledningsvis, välkommen för den behandlar ett ämne som är förhållandevis föga utrett. Mycket möda har lagts på att plocka fram enskilda uppgifter ur arkivhandlingar och protokoll. Hanner Nordstrands skrift kommer alldeles säkert att fungera som ett tidsbesparande och tankeväckande underlag för fortsatta studier, för forskare eller för uppsatsskrivande studenter.

Richard Pettersson, Umeå

Bo Lönnqvist: *En finsk adelsläkts öden. Standertskjöld – Standertskjöld-Nordenstam*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2007. 335 s., ill. ISBN 978-951-583-147-7.

När Gustav III i augusti 1772 gjorde sin oblodiga statskupp i Stockholm, var det meningen att en finsk flotteskader skulle komma från Sveaborg för att stödja kungens intentioner. Västlig vind gjorde dock överfarten omöjlig och först flera dagar efter att kungen redan genomfört sin kupp kunde fartygen företa sin seglats till Stockholm. Där välkomnades de av kungen, som bl.a. uttryckte sin tacksamhet för stödet genom att adla några av de anländande fartygskommandanterna. Hit hörde den finske fänriken Henrik Johan Justander, som förde befäl på ett av skeppen. Redan den 13 september samma höst adlades han under namnet Standertskjöld. Man kan förvåna sig över att befälet på ett mindre fartyg skulle kunna leda till nobilisering, men kungen passade uppenbarligen på att markera sitt erkännande av dem som ställt sig på hans sida, även om kuppen aldrig ledde till någon skarpare skärmytsling.

Fänrik Standertskjöld återvände till Finland och levde där resten av sitt liv, så småningom som framgångsrik jordbrukare och skapare av ett fideikommiss i sin släkt, Wanantaka gård. Redan vid Anjalaförbundets dagar i slutet av 1780-talet tycks hans känslor för Gustav III